

egész mozgalom alól talán egyik mellékes, de mégis szervesen beépített pillért rántsuk ki. Hasonlóképp nem segít felületes átdolgozás sem, mert az kölcsönös feladását jelentené egyes jellemvonásoknak mindkét részről. Ahogy mi látjuk a dolgot, a teendő ez: keresni az irányelveit egy olyan ifjúsági mozgalomnak, mely hasonló céllal, de a magyar népjellemből vévén egész alkatát, helyére léphetne minden eddig kezdeményezett és félbenmaradt ifjúsági mozgalomnak s betölthetné nálunk azt a szerepet, melyet a boy-scout Amerikában és az Egyesült-Államokban betölt. Egy ilyen komoly, ethikai alapon álló, jellemnevelő, de a testi fejlődést sem mellőző magyar nemzeti ifjúsági mozgalom irányelveinek kijelölése, vagy ép annak megalkotása megbecsülhetetlen hasznót hozna az ifjúság nevelése ügyének. Ez azonban már kívül esik e cikk keretein.

IMRE LAJOS.

Dr. TAVASI LAJOS (1814—1877).

(Születésének századik évfordulója alkalmából.)

«Nekünk magyaroknak, ha az egész nemzetet egy nevelő testületté lehetne felkenni és az egész hazát egy köznevelővé varázsolni: akkor volna igazán mentve jövőnk.» Tavasi, 1847.

A mai nemzedék már teljesen elfelejtette, vagy csak ritkán hallja e nevet, pedig viselője oly gazdag és tartalmas életet élt, hogy arról csak az adhatna teljes képet, aki azt újra átélhetné. Korszakos jelentőségű magyar pedagógus, nagyszívű hazafi, tüzes idealizmusútól áthatott férfiú volt. Pályafutása nem volt sima, kényelmes országút, de az útjába álló gátakat azzal a hatalmas energiával hárította el, mely nem volt kisebb észbeli talentumánál. Kortársai szerint hosszú szakállával és bajuszával, «vállaira lelógó prófétai» hajával már külsejére nézve is impozáns jelenség volt; szellemes társalgása, önálló gondolkozásmódja lebilincselte mindenkit, akivel közelebbi érintkezésben volt, a nagy tömeget pedig fényes szónoki képességével tudta megnyerni, Nagy munkás volt teljes életében. Kitűnően értett hozzá, hogyan kell az embereket eszméért való munkára serkenteni és az egyes részeket egy egészbe tömöríteni. Gyönyörű csirákat hintett el tanügyi téren a XIX. század 40-es éveiben (1843—1848) és életének tragikuma, hogy a bekövetkezett abszolutizmus kemény tele azokat mind elfagyasztotta. De ez mitsem von le abból a történeti érdem-

ből, hogy mint első több oly eszmét hirdetett nálunk, melyek azóta részben már megvalósultak, de részben még-távolabb vannak a megvalósulástól, mint az ő korában.

Iglón kezdte és fejezte be életét (1814 aug. 1—1877 jan. 28.), hadd iktassuk tanulságul e két határköz közé a főbb mozzanatokat.* Teichengräber Lajos (Teichengräber Márton iglói mészáros és neje Scholcz Anna Mária második gyermeke) korán megismerte az élet szomorúságait, mert atyját már első gyermekéveiben elvesztette, 16 éves korában pedig már egészen árva volt. Anyanyelve a német volt, de igen korán nyílt alkalmá a magyar nyelvet megtanulni (fél évig Losonczon, négy évig Sárospatakon járt) és ezentúl lelkesedéssel csügg a nemzeti nyelven és a nemzeti irodalmon. Visszatérve szülőföldjére, a lőcsei ev. gimnáziumban öt év alatt a bölcsészeti és teológiai tanfolyamot végezte. Emellett modern nyelveket sajátított el, nevezetesen az angol és francia nyelvet Hlavacsek tanártól, az olaszt pedig Tomasektól. Határozott nyelvtelhetsége volt, felnőtt korában hét nyelvet kezelt több-kevesebb biztossággal (magyar, német, latin, tót, olasz, francia, angol). Már jó korán elkezdte a nevelősködést, hiszen szegény tanuló létére csak így tarthatta fenn magát. Hitjelölti vizsgálata után beutazta Magyarország nagy részét, továbbá Alsó- és Felső-Ausztriát stb., majd 1836—39-ig nevelő Prónay Albert báró Elek nevű fiánál. 1838-ban a pesti árvíz alkalmával a mentő munkálatokban tevékeny részt vett. Az 1839—1842 őszeig terjedő idő alatt Németországban tartózkodik, még pedig hosszabb-rövidebb időt tölt a jenai, göttingai, hallei és berlini egyetemen. Ezenkívül utazgatott és különféle tan- és nevelőintézeteket meglátogatott. Kétségkívül e három év volt az, mely alatt szellemi látóköre hatalmasan bővült és pedagógiai ismeretei és tapasztalatai minden irányban gazdagodtak. Hazatérve, Szirmay Ádám hétszemélynök házában nevelői állást vállalt, de már 1843 tavaszán a pesti ev. gyülekezet az akkor hatosztályú gimnázium V. és VI. osztályának ideiglenes, két év múlva pedig rendes tanárává és az egész intézet igazgatójává választotta meg. Itt kezdődik Tavasi életének és működésének az a része, melynek méltatása a magyar neveléstörténet dolga. Ez öt esztendő csodálatosan gazdag indításokban, reformeszmék hirdetésében, a peda-

* Forrásaim: Iglói ev. főgimnázium 1876/7. évi jelentése. — Prot. Egyházi és Iskolai Lap 1877., 6. szám. — Guhr Márton ny. főgimnáziumi tanár írásbeli közlései; végül Tavasi sajátkézü napló jegyzetei 1849 jan. 15-től aug. 13-ig és olaszországi naplója (1850/1). Mindkettő az iglói ág. h. ev. főgimn. könyvtárában. (U. 29. és 44. sz. a.) Kiss Albert szives közléséből használhattam.

gógusok egy táborba hozásában, mutatja a «Nevelési Emléklapok» hat füzete (1846—1848-ig), melyet saját költségén, anyagi áldozatokkal adott ki; mutatják a «Prot. Egyházi és Iskolai Lap»-ban 1843-tól 1848-ig megjelent könyvismertetései, bírálatai, évmegnyitó és záróbeszédei, valamint egyéb munkái («Tanoda és egyház») és az egyesületi élet, a tanfériak tömörítése körül kifejtett fáradozása. Hová fejlődött volna oly hirtelen felkarolt nevelési irodalmunk, a magára eszmélt köznevelés, ha meg nem akasztja a nagy politikai katasztrófa. De a gondviselés mást akart. A «Nevelési Emléklapok» utolsó füzete már «több tanító» című szózatával végződik: «Szülék! eresszétek serdültebb tanuló fiaitokat a szabadság bajnokai közé. Atyák, küldjétek a késedelmes fiút, ha önként nem rohan. . . » Egy másik cikkben pedig («Mit mívelek én») maga a szerkesztő megígéri, hogy «ott leszek és reménylem, hogy ott lehetendek valamennyi tanítványaimmal, ahol az ellen vesze városunkat is érné.» Szavát be is váltotta. 1849 január elején csatlakozik a pesti egyetemi légióhoz, mint légió-hadnagy és segédtsízt, március hóban a csanádi önkéntes zászlóalj 6. századához századosnak nevezik ki, májusban pedig ugyanezen minőségben a 90. honvédszászlóaljhoz helyezik át. Így kerül Bemhez, részt vesz a szerencsétlen temesvári csatában és 1849 aug. 18-án Dévánál a Bem-táborával leteszi a fegyvert. Az ő sorsa is az lett, ami annyi magyar ifjúé, besoroztatván a cs. kir. hadseregbe Olaszországba került, de csak félévig szolgált a Paskevics nevű gyalogezrednél, mert Grawert Károly altábornagy nevelőül alkalmazta fia és két leánya mellett. A fiúval mint rakoncátlan, maliciózus természettel sok baja volt, de a tábornok felesége és leányai a sok bosszúságot elfeledtették vele; ehhez járult, hogy esztétikai hajlamának megfelelőleg belemerülhetett Olaszország műemlékeinek a szemlélésébe (Milano, Venezia, Bologna, Verona, Bresciában időztek stb.), különösen Palladio művészetéért lelkesedik és Goethe módjára a gót építészettel szemben a klasszikusnak nyújtja a pálmát. Nagyon megszerette az olasz népet is, úgy hogy egy alkalommal ezt jegyezte naplójába: «ha magyarnak nem születtem volna, olasz szeretnék lenni». Nagy kedvvel tökéletesítette magát az olasz nyelvben és tanulmányozta az irodalmát is. 1849-ből való naplójegyzeteit sokszor kiméletlen forradalmi hangulat hatja át, eszményképe Kossuth Lajos. E szellemben szólalt a néphez több ízben (Debreczenben, Orosházán stb.). Olaszországi naplóját már szelidébb, nyomottabb hang jellemzi, csak itt-ott ütközik ki egy-egy gyűlöletes kifakadás. 1849-iki szereplését saját szavai szerint így fogta fel: «Ninçs okom panaszkodni, mintha rosszul találnám magamat. Egy karvenás is a hadi dolgokban és egy lépés is előre, hazánk ádendő ügyét mozdítja elő és aki tengereket nem csapolhat le és

hegyeket nem tehet által, legalább cseppeket és porszemeket mozdít, ahová kell és ez is tény a nagy munkában.» (Levél Ballagi Mórhoz. 1849 márc. 18., Palotáról.) Olaszországi tartózkodása alatt azonban mindjobban gyötri a honvágy. Végre mégis csak ütött a szabadulás órája: 1851-őszén hazatérhetett. Iglót jelölték ki tartózkodása helyéül, habár barátai és pártfogói, különösen Gawertné nővére, Streur Zsófia mindent elkövettek, hogy pesti állomását visszakap-hassa. 1852-ben a katonaságtól végkép elbocsáttatván, nevelői állást vállalt Bánffy Miklós báró házában (1852—1854.). 1854-től pedig élete végéig Iglón tartózkodott, eleinte mint magántanító, majd mint az iglói gimnázium rendes tanára és egy ízben igazgatója. Az al-gimnáziumnak főgimnáziummá való fejlesztése nagy munkájában a nagy szervező képességgel rendelkező Tavasi természetesen tevékeny részt vett,* úgy hogy a budapesti ev. főgimnázium mellett ez a második intézet, melynek annalesseibe aranybetűkkel róttá be a nevét. Mindamellettt nyilvános működésének ezen második korszakában tevékenysége szűkebb körű, inkább helyi érdekű: intézetének, egyházának és szülővárosának szenteli tehetségét és e téreken nevezetes sikereket is ért el. Igló társadalmának nagy tekintélyű és népszerű alakja volt és bár családtalan életet élt (mint maga írta egy alkalommal: «nem érkeztem házasodni»), vendéglátó házat vitt. Most is szeretett és tudott szónokolni és természetes, hogy polgártársai sűrűn igénybe is vették ez irányban. Tanári köteleit lelkiismeretesen teljesítette és különösen az érettebb növendékekkel az iskolán kívül is sűrűn érintkezett. Tárgyai voltak: a latin, német, magyar, bölcsészeti előtan és a történelem. (Pesti működése alatt a szónok-költészi [humanitási v. V—VI.] gimnázialis tanosztályt vezette volt.) Szeretettel viseltetett mindig kartársai iránt is és nagy állatbarát is volt. E korszakbeli működésének egyik legmaradandóbb emléke a szepesi evangélikus tanítóknak egyesületbe való tömörülése volt, melyből később a ma is virágzó «Szepesi Tanítóegyesület» fejlődött ki. Életének utolsó két esztendejét betegség zavarta meg, mely nagy fájdalmára megakadályozta hivatása teljesítésében. Utoljára az 1875—6. iskolaév első felében tanított.

Tavasi nem csak Isten kegyelméből való gyakorlati nevelő volt, nemcsak szerencséskezű szervező és pedagógiai agitátor, hanem oly jelentékeny személyiség, aki mivel univerzális, de különös humánus műveltséggel, filozófiai iskolázottsággal, bőséges pedagógiai tapasztalattal rendelkezett, mindig általános szempontokra emelkedett és min-

* Winke über Reform und Erweiterung der prot. evang. Schulen zu Igló in Zipsen. Von Dr. L. Tavasi. Pesth, 1853.

dent filozófiai nézőpontról mérlegelt, de amellett nem vesztette el lábai alól a reális talajt; arra lett volna hivatva, hogy mélyenjáró, önálló és nemzeti szellemű (hiszen a *nemzeti gondolat* pedagógiai intézeteinek alphája és omegája volt!) rendszeres művel ajándékozza meg neveléstani irodalmunkat, melynek fellendítése érdekében annyit fáradozott. Sajnos, a viharos emberöltő, amelyben élt, megakadályozta ebben, de így is becses örökséget hagyott ránk (rövidebb cikkeiben, beszédeiben, a «Nevelési Emléklapok» előszavaiban és egyéb értekezésekben), melyet érdemes a feledés porától megtisztítani. Gondolatai az elméleti és gyakorlati pedagógia minden fejezetébe valók: egyformán érdeklődik elvi fejtegetések és a neveléstan didaktikai, metodikai és szervezeti kérdései iránt. Abból az alkalomból, hogy Seltenreich Károly (egy pesti nőnevelő intézet igazgatója) egy levelében felpanaszolta neki, hogy eltávoztása óta Pesten minden tanügyi mozgalom szünetel, Tavasi ezt jegyezte naplójába (Bologna, 1850 július 11-én): «Nem volnék most képes a nevelésről valamit írni. Oda van az alkalom, mely arra birt, ösztönzött. Működésem volt: a nevelői körök felállítása és folytonos tartása; a tanítói gyűlések eszméje és kivitele; a prot. egyházi gyűléseknek részvét gerjesztése, főképen a neveléstanításügy felkarolására; a tanodának önállósítása az egyház irányában és az abból következett harc, mely le van téve a «Tanoda és egyház» c. munkában (1848): a felállítandó prot. főiskolai eszmének ápolása, pártolása és az ebből keletkezett harc Szőnyi nevelővel, *metódusban a szabad és élőszó használata és a sok diktálás elkerülése; fegyelemben a testi büntetésnek egészszeni elmellőzése. Minden törekvés pedig kiindult a nemzetiség dicsőbbitésének szempontjából.* «Hogy nemzetünknek mindenik nyomára ragyogjon emberméltóság sugára.» Megemlítené még a törekvésben a központosítás, a képezdék pártolása, a Pestalozzi-ünnep és e férfiú eszméinek terjesztése.» Ime, ezek a vezéreszmék, melyek Tavasi tanügyi működését irányították és így, hogy jelentőségét megismerjük, nem kell egyebet tennünk, mint törekvéseit tüzetesebben bemutatni és néhány ponton kiegészíteni.* Lássuk tehát főbb eszméit lehetőleg kronológiai rendben, de megőrizve a belső kapcsolatot is.

* E célból a «Nevelési emléklapok»-on kívül főleg következő munkáiból meríthettem: *Két beszéd*, melyet szept. 4-én 1845-ben mondott Teichengraeber Lajos a bölcsészet tudora. Pest. Trattner. I. A humanitás (német); II. Az iskolák igazgatása. *A gyermekek tanodáztatásáról* és a köz és nyilvános vizsgálatok tartatásáról két tanszéki beszéd stb. Pest, 1847. *Tanoda és egyház*. Tanítónak levelei egy paphoz, kiadja dr. Tavasi Lajos. Pesten, 1848. — Erstes Jahresheft des Zipser evang. Schullehrer-Vereines mit einem Anhange [hgeg. Von Dr. L. T. Pest, 1866. (Magyar előszóval.)

Tavasi Lajos intenzivebb irodalmi működése és agitációja az 1844. évvel indul meg. Tehát nem tartozott azok közé, akik alkotni, produkálni akarnak kellő anyag, kellő tapasztalat nélkül. Hozzájárult azonban késő fellépéséhez az is, hogy nem is létezett még megfelelő sajtóorgánium, melyben eszméit közölhette volna. (A Prot. Egyházi és Iskolai Lap csak 1842-ben indult meg.) Nem szólva könyvismertetéséről, első szárnypróbálgatása már jellemzően mutatja azt az utat, melyen haladni fog és a módot, ahogy célhoz akar jutni. A *tanítói állás megbecsültetéséért* kardoskodik és ami jellemző rá nézve, nem értekezésben, hanem beszédben. A pesti gimnázium félévi vizsgálata (1844 jan. 30.) alkalmából intézte a közönséghez a beszédet, szólott pedig e tárgyról: «Mi a tanító munkája» és «Mi a tanító munkájának jutalma?» (Prot. Egyházi és Isk. Lap 1844, 113. l.) Lefesti a tanító munkájának nemes, magasztos voltát, «aki a mult szellemi hagyományainak, jelenbeni munkássága által, nagyszerűbb és nemesebb jövődöt biztosít.» Ő az emberi szellem tökélesbültének legfőbb létrehozója. Ezért jutalma is csak szellemi lehet igazán. «A jó tanítónak van ugyan sok könyve, de rendszerint kevés kenyere, mert lelki mezőn dolgozik, ahol nem gabona, hanem csak ismét lelkek teremnek.» Hogy pedig életében oly kevés méltánnyal találkozik, annak oka, hogy ő oly műveket alkot, melyeknek áldásait csak a jövő hozza napfényre. Ezen időtől kezdve nem szűnt meg a tanítói állás anyagi és szellemi felemelése, függetlenségének biztosítása érdekében buzgólkodni. Felekezeti intézetnél működén, úgy tapasztalta, hogy sokszor az egyházi hatóság szárnyát szegi a tanító minden önálló érvényesülésének, hogy pap és tanító sokszor a feljebbvaló és alárendelt viszonyában állnak egymáshoz, holott teljesen egyenlők. Érthető tehát, hogy sokszor foglalkoztatja a pap és tanító, egyház és iskola viszonyának a kérdése. «Eszmetöredék a népnymor és népnevelésről» c. cikkében * azt mondja, hogy pap és néptanító egyformán tanítók.

«De ha e kettő között a különbséget nem tudnók megszünetni, akkor tehát azt mondom, legyen a pap a külözött, ami ő valóságilag is, ha állását felekezeti szempontból fogjuk fel és legyen a tanító az általános, ő, az egészért az emberiség és a hazáért még valláskülönbég nélkül is működő hivatalnoka az egésznek (i. m. XVI lap). Még tovább megy «Tanoda és egyház» c. dolgozatában, melyben épen az *iskolaügy szekularizációja* mellett foglalt állást: amiért konzervativebb hitsorsosai meg is támadták. Megállapítja, hogy az egyháznak mindig felekezetiesnek kell lennie, az iskolának pedig

* Nevelési Emléklapok III—IV. füzet, VIII. sk.

nem, mert a tudomány és az azzal járó nevelés nem lehet felekezeties, ha mégis az, akkor hibás. «Akik tehát azt akarják, hogy a tanodaalája legyen rendelve az egyháznak vagy a felekezeti létnek, azok génuoszt akarnak species alá rendelni, azok valamennyi tanulmányt egy tanulmánynak az irányzatába akarnak hozni, azok tehát nem akarhatják az igazságot» (i. m. 3. l.). «A tanítónak a paptól függetlenül kell munkálódhatnia, úgy amint a tanodának az egyháztól külön is mozoghatnia. Egymásra e kettő tekinteni fog mindig, az igaz és nem is lehet, hogy ne tekintsen, miután mindkettőnek szellemi a teendője, az egyiknek t. i. a szellemi megszerzettségnek őrzése és az ez általi boldogítás és üdvterjesztés; a másiknak a szellemi újjáalkotás, a szellemi szerzeménynek továbbfejlesztése vagy a már megnyerthez való legtudalmasabb vezetés. Az egyház vallásilag kíván neveltetni, de a tanoda általában, nemcsak vallásilag, tudományilag, erkölcsileg, általában egészen emberileg» (i. m. 7. l.). Mikor ily jelentősnek látja a tanító hivatását, szinte a papé fölé helyezi, de meg is követeli a tanítótól, hogy folyton tanuljon, haladjon tudományában és nevelői eljárásában. E célból sürgette ismételtlen egy tanügyi lap megindítását, (evégből indítja útnak a «Nevelési Emléklapokat») továbbá nemcsak az egyes intézetekben tartandó értekezleteket, hanem a különböző intézetek tanárainak «köztanácskozmányát» és energiájával sikerült is neki 1846-ban először a fővárosi és vidéki protestáns (evangelikus és református) intézetek tanférfiait közösgyűlésre összehozni (1847-ben másodizben), 1848-ban pedig az első egyetemes és közös magyar tanári, tanítói gyűlést. Micsoda nagy dolog volt ez ebben a korban! Az 1848. év nagy napjainak a hatása alatt mámoros lelkesedés fogta el őt is. Azt remélte, hogy egy csapással meg lehet valósítani a közös iskolát. «Multunk szétdarabolt, párt és felekezeti érdekek által bomladozott volt, de most, miután a jelennek oly dicső hidján állunk és a legkecsegtetőbb jövőbe pillanthatunk, gyermekeinket ne növezzük többé felekezeten elszigetelt kertjeinkben, hanem az állomány közöltalma és közgondja alatt *állandó köztanodákban.*»* Ez a szép álom is mint annyi más, szerte foszlott és iglói tanár korában pedagógusunk kénytelen volt visszatérni a felekezeti oktatás álláspontjához, hiszen a gyakorlatban nem is tehetett mást, de elvileg most is ragaszkodik régi kedvenc eszméjéhez és a jövőtől várja annak megvalósulását. Azért írja 1866-ban: «Igyekezünk e téren (t. i. a tanférfiak egyesülése ügyében) előbb felekezetek szerint csoportosulni és munkálni, akkor az országos és tisztán magyar nemzeti és világtudományi

* Nevelési Emléklapok V. füzet, IX. lap.

szempontból beállandó munkálgatás szükségének beálltával legalább készületebbeknek találandó már a kor.»¹

Tavasi több ízben fejtegette,² hogy az iskolának három tényezője van: a tanítón kívül a szülők és a gyermekek. A szülők kötelessége a gyermekeiket nyilvános iskolába küldeni, hogy egy időre idegenekre bizzák, mert egyoldalú marad az, akit csak egy ember képez. «Az embernek társian és társaságban kell felnőnie, társian és társaságban neveltetnie, embertársai között emberülnie.» Első nevelőháza az embernek a család, de mivel több az emberiség, mint a család, több a haza mint csak két szülőnek társasága, több a tudomány, mint a magánháznak szelleme: azért kell léteznie intézetnek, mely mindezeknek fennmaradását és haladását eszközölje. Én ezeket feladatul a tanodának adom.» Ezért minden jó szülő kénytelen magát egy időre gyermekétől megfosztani és azt nyilvános iskolába adni. És a gyermekek maguk vágyódnak ide, bizonyos időben hiányt érez a gyermek a lelkében, melyet csak az iskola, a tanító elégíthet ki. A szellem az, amely oda hajtja. A szülőknek tehát az iskolába küldés, a növendéknek a tanulás, a tanítónak pedig a tanítás maga boldogít. Azonban mi az iskolának a célja? Erre a kérdésre németül elmondott székfoglaló beszédjében felelt meg Tavasi (1845 szept. 4.). Kiindul a *humanitás* fogalmából. Szerinte e fogalomban benne rejlik az egész emberiség eszméje. Mindegyik egyén emberiség a maga sajátos módján. De ha ez eszmében az emberiség egyfelől mint egészbenrejlő és minden egyesben hatékony, másfelől befoglaltatik az emberiség mint legfőbb cél. És így e két irányban érzi magát az ember a humanitás tudatában, egyfelől egyednek és mégis egésznek érzi magát, másfelől a teremtett világ legmagasabb csúcsának. Minél tökéletesebben valósul meg az emberben e két eszme, annál «humanusabb». De amint a humanitás nem születik velünk, hanem csak hosszas fáradozás árán valósul meg, melynek alapja a szellemiség, úgy vissza is sülyedhetünk ismét a természeti ember fokára, ha a szellemiséget elejtjük. Az embert emberré ezért a nevelés teszi, melynek célja a növendékeket a humanitás igazi eszméjére fölemelni. (E fogalom később mindinkább nemzeti tartalommal telik meg irónknál, fejtegetése egyébként magán viseli a német idealizmus tanulmányozásának a hatását.) Tavasinak mindig az volt a meggyőződése, hogy e különböző iskolafajoknak egységet kell alkotniok; egy-

¹ Erstes Jahresheft XXXV. lap.

² Két tanszéki beszéd 1846/7-ből. — Plan der Stellung und der Wechselseitigkeit der einzelnen Schulgattungen. Jahresheft 146. sk. lapokon. — V. ö. Prot. Egy. és Isk. 1847., 1054 lap.

-séges pedagógiai közszellem kell, hogy a különböző fokú iskolákat áthassa, mivel hogy az alsó és felső iskolák tanárai és tanítói egyforma értékű munkát végeznek. Ezért igyekezett létrehozni az «oktatók» szövetségét, melynek eszméje ma ismét napirenden van és ezért vallotta mindig azt is, hogy egy fenntartó hatóság alá tartozó intézetek igazgatása egy kézben egyesüljön. Ennek folytán könnyen érthető, hogy gyakran foglalkozott az *iskolák szervezésének és kormányzásának* a kérdésével. Alapgondolata az igazgatás egysége. Egyik tanárszéki beszédében ezt úgy fejezi ki, «hogy a tanoda működése mutatkozik egyenként tudományban, nevelésben és képviselőben, összesen ezekben egységben». Az első annyit jelent, hogy az egyes tanintézetek és osztályok között nem szabad elválasztó különbségnek lenni, mert azok mind ugyanazon célhoz vezető egyenlő fokozatok. Az igazgatás eszméjének második része az iskola összhangzó nevelési szellemében rejlik. A harmadik a képviselői egység. Az iskola ugyanis viszonyban van több másnemű emberi intézménnyel, melyekkel szemben az igazgatóság képviseli. Ilyen viszonylata van az iskolának a szülők, a gyülekezet és ennek előljárói, a haza, az egész közönség és végül a jövőndő irányában. «Legyünk bármely felekezet barátai, annyit tagadni semmi esetre nem fogunk, *miként iskoláink egyszersmind hazai intézetek is*, melyek az ifjú nemzedékben a szellemi műveltséget tudományosan meggyökereztetve, derültebb *nemzeti jövőndőnek egyengetik útját . . .*» Nagyon érdekes e szakasz befejezése is: «De óvakodjék ám itt (t. i. a jövőndőre való előkészítésben) a tanító, óvakodjék az igazgató, hogy azt amit századok és ezredek éreltettek, egyszerre le ne szakítsa és el ne gázolja, mert az iskoláknak épen úgy amint a jövőndőre előkészíteniök, úgy a multról a jövőndőnek számolniok kell, számolniok tudományról, ész és történeti hagyományról, ezeknek hű megőrzéséről, gyarapításáról és az utódokra csonkítatlan átszállításáról.»

Azonban bármilyen fontos, szinte döntő szerepet szán is Tavasi az iskolának a nevelés munkamezején, nagyon jól tudja azt is, hogy vannak jelentős *nevelő hatalmak az iskolán kívül*. Sőt talán túl tág értelmet is ad a nevelés fogalmának, mikor e nevelő hatalmak közé nemcsak a vallást és családot, hanem a természetet, történelmet, környezetet, első társalkodókat, cselédet, közerkölcsöt, állami intézményeket, törvényeket, ipart, kereskedést, irodalmat és a művészetet is számítja. «*Az olvasóegyletek, népkönyvtárak, kaszinók, megannyi nemzeti nevelődék.*» Az irodalom a meglettek iskolája. Azért csak terjedjen a nép között is. Értse meg a nép (az írás és olvasás) előnyét, de azt is tanulja meg belátni, miszerint az kötelesség gyermeke és a haza irányában. Vagy ha pl. a *48-iki törvény az ósválasztói képessé-*

get az olvasnitudás kvalifikációjához kötötte volna, nem lett volna e az a leghatalmasabb cogo-intrare?»¹ Tehát mindig és mindenütt a nemzeti gondolat, a nemzetnevelésnek világos koncepciója szól hozzánk! Nem győzi eléggé hangsúlyozni, hogy a nevelés közügy, a nevelés nemzeti ügy és azért a nemzet minden intézményének és alkotásának nevelői erővel kell bírnia. A nevelés szervezésében az államé legyen az első, sőt lehetőleg az egyetlen szó. A nevelésben való részesedés pedig minden honpolgár joga. Ezt világosan megformulazza «Szabadság, egyenlőség és testvériség» c. cikkében.² Az a kor, «midőn az igazság tudatának megszerzésére csak egyesek birtak szabadalommal, immár lejárt. A nevelés ezentúl olyan adománynak fog tekintetni és oly fegyvernek, melyet mindenkinek kezébe kell adnunk, melyben mindenkit részesíteni kell. Haladónak csak azt a nemzetet lehet igazán nevezni, mely haladási céljául a végtelen magasságot, életének végtelen dicsősülését tűzi ki. Oda pedig csak a nevelés vezethet. Azonban korántsem a magánházi, sem nem a felekezeti, magánintézeti, zárdaszellemi, hanem egyedül a haza közszeme-előtti, a nyilvánosság napjának fényében intézkedő és ténylegesen működő közszellemnek a legében kell hogy neveltessék minden gyermekünk.»

Ezek voltak Tavasi vezérgondolatai. Szinte fölösleges azok nagy jelentőségét hangsúlyozni, mikor azok legtöbbje ma ismét homlokterben áll és a leghevesebb viták tárgya. Említettük, hogy amennyire érkezése volt, foglalkozott metodikai és didaktikai kérdésekkel és e téren is bátor úttörőnek bizonyult, aki oly követeléseket támasztott, melyek részben ma sem valósultak meg. Így ellene fordul az évvégi vizsgálatnak, melynek semmiféle értékét nem tulajdonít. A tanításban ő — aki különben maga is a szónak nagy mestere volt — az élő szóbeli magyarázatot sürgeti: Ha rajta állana, — úgy mond — bizonyos tárgyakról eltekintve, nem is használna tankönyvet, mert az egyedüli «universal kézikönyv» a tanító maga. De ha használunk is tankönyvet, úgy az, mely a tanuló kezén forog, csak rövid lehet, a tanító készülési használatára való tankönyv ellenben nem lehet eléggé bő. De nem kerülték el figyelmét a tanítók és tanárok gyakorlati kiképzése és a főiskolai kérdések sem. A pedagógiát önálló tudománynak tekintette, olyannak, hogy azt akár külön tudománykarként tekintenünk szabad volna. Kívánja, hogy új egyetem állíttassék fel és a főiskolán mindenütt a pedagógia és didaktika nyilvános tanításával gyakorlati pedagógiai szemináriumok legyenek egybekötve.³

¹ Erstes Jahreshft előbeszéd.

² Nevelési Emléklapok V. 164. l.

³ Nevelési Emléklapok V. füzet. V. lap.

Kétségtelen, hogy ha be nem következik az 1848-iki katasztrófa, Tavasi kivette volna a részét az «új Magyarország» közoktatásügye újjászervezésének a munkájából. Eötvös második minisztersége alatt ellenben sokkal távolabb élt a fővárostól, semhogy meg neim feledeztek volna róla, ami, ha Budapesten maradhat, bizonyára nem történt volna meg. A 40-es években ugyanis Tavasi országos hírfü pedagógus volt és bizonyára ezért is látogatta meg Eötvös báró miniszter 1848 május 9-én az akkoriban Tavasi vezetése alatt álló budapesti év. iskolákat, mikor is Tavasi az egyes osztályokban néhány szóval felhívta a növendékek figyelmét a nevezetes látogatásra. (Prot. Egyh. és Isk. Lap 1848: 656. l.) Tavasi nagy szellemi súlyát bizonyítja az a vezető szerep is, mely neki a tanárok és tanítók közgyűlésén jutott.

Még csak az volna hátra, hogy Tavasinak a Pestalozzi eszméinek terjesztése körül kifejtett fáradozásáról megemlékezzünk. A nagy nevelői egyéniség születésének századik évfordulója adott alkalmat az az ünneplésére. A «Nevelési Emléklapok» I. és III. füzeté az ő emlékének van szánva, amennyiben életét és működését akarta a magyar közönséggel megismertetni. Tavasi is nagyra értékelte Pestalozzi szelleme — szerinte — a humanitás szelleme, keblének titka az emberszeretet titka. De azért Tavasi távol áll attól, hogy őt a nevelői ideál «non plus-ultrájá»-nak tartsa. «Ő embernevelési működésében emberilég nagy, merész és a való után törekedő, de másrészt emberilég kicsiny, kételkedő és tévedő is volt.» Általában Tavasi sokkal önállóbb szellem volt, hogysen vakon alárendelte volna magát más tekintélyének. Teljes igazsága van, ha «Naplója»-ban védekezik azon vád ellen, hogy ő mindenben Schediussal, ameddig meggyőződése egyezett az övével, azontúl utai elváltak. Hasonló viszony volt közte és Pestalozzi között is. Elismerte Pestalozzi nagy érdemeit, magáévá tette azokat az újításait, melyeket helyeselt, de nem mondható Pestalozzianusnak abban az értelemben, mintha mindenben követte volna. Tavasi gondolkodása és műve egyébként nem tagadja meg annak a kornak a szellemét, melyben élt. A német idealizmus, Pestalozzi nevelési törekvései, a kor politikai reformeszméi mind nyomot hagytak rajta. De az ő gondolatai soha sem kritikátlanul kölcsönöztek, csak azt veszi át, de módosítva, ami egyéniségének megfelel. Legtöbb eszméje pedig saját tapasztalatainak és megfigyeléseinek eleven talajából sarjadt ki. Ezért viseli magán gondolatvilága a legerősebb személyes bélyeget. Bajos volna tehát cikkeiben és beszédeiben annak

a kihámozása, hogy mit vett át Pestalozzitól? E tekintetben még leginkább az *«Eszmetörvédek a népnymor és népnevelésről»* c. cikkére utalhatunk. Itt maga mondja, hogy az, amit Pestalozzitól tanult, a népnymor enyhítése körüli nézeteket illeti, a nevelés szempontjából felfogva, vagyis amint e cikk folyamán egy magasrangú «magyar anyai» hölgygel folytatott beszélgetése főeredményeképp megállapítja: a népnymor oka «annak tétlenségében és munkára nem tanított, rendszeres és hasznos munkára nem szokottságában fekszik.» *Ezért kell jó néptanítókról gondoskodni*, mindegyik egy-egy magtára leend a népnek. A népneveléssel pedig össze kell kötni *a munkára edzést és gondoskodni kell ipusztriális iskolákról és tanítóképezdek felállításáról.*

És ezzel végére is jutottam ismertetésemnek. Egy céltudatos, folyton ható, alkotó egyéniség képe vonult el előttünk, melynek egész ereje pedagógiai törekvések szolgálatának volt szentelve. Hogy törekvéseivel nem ért mindig célt, hogy az általa elvetett sok mag egyáltalán nem, vagy későn kelt ki, annak oka korának mostoha viszonyaiban rejlik és mitsém von le érdeméből, mely abban csúcsosodik ki, *hogy a nemzeti nevelés, a közös, felekezetenlküli iskola jelentőségét világosan felfogta és tőle telhetőleg érvényesíteni is igyekezett.* Lehetetlen, hogy az a jó, amit a magyar iskoláért, a magyar oktatásügyért, a magyar nevelési irodalomért és magukért az oktatókért tett, feledésbe merüljön most, mikor egyes eszméinek győzedelmé küszöbön van! *«Le style c'est l'homme.»* E szellemes mondás ráillik Tavasira is. Ezért szólaltattuk meg oly gyakran őt magát, mert a szó mögött ma is ott lüktet az ő szabad, bátor szelleme.

És azért aligha fejezhétjük be méltóbban e megemlékezést, mint az ő saját szavaival: *«A gondolat úgy sem avul el soha, borítsuk és temessük azt el, bár történeti eseményekkel is, akár pedig balvélekedéseink százados lepleivel, az fel fogja hajtani a lepleket és felrepezteni sirköveket és az igazságnak menyje, a világosság felé tartóhatatlanul törekedni fog.»*

SZELÉNYI ÖDÖN.

A MŰVÉSZI NEVELÉS KÉRDÉSE FRANCIAORSZÁGBAN.

A franciáknál a művészi nevelés legújabb időszaka elválaszthatatlan attól a neo-ideáлизmustól, mely új nemzedékük egész gondolatvilágát belengi. Ama nagy és fájdalmas sebek után, melyeket a nemzeti önérzet az 1870/71-iki események után szenvedett, a francia iskola is bizonyos fatalisztikus megadással nézte a szomszéd hatalmak gyors